

IV. Scenaris da fusiun sco basa da discussiun (2. part)

4. Ina vischnanca Calanca?

Da las sis fusiuns da vischnancas ch'han gi lieu dapi l'entrada en vigur da la lescha da vischnancas en succedidas duas en Val Calanca: 1979 Landarenca ad Arvigo e 1982 Rossa, Sta. Domenica ed Augio a Rossa. Suenter questa fusiun dumbra la Val Calanca anc adina ovg vischnancas. Cun excepziun da Castaneda (222 abitants) han tut las vischnancas main che 200 abitants, duas schizunt main che 50. Las difficultads da partenza tar la fusiun entadim la Val Calanca han para laschè diminuir fitg la voluntad da fusiunar. Persuenter è sa sviluppa en la vallada in model exemplar da collavuraziun sin il sectur administrativ. Dapi l'onn 1988 mainan las quatter vischnancas Arvigo, Braggio, Cauco e Selma ad Arvigo ina chanzlia comunabla cun in pensum da tschient pertschient. En il medem lieu è er en-drizzads l'uffizi dal register funsil e la chanzlia circuitala. La scola primara comunabla cun scolina a Castaneda exista gia dapi prest 20 onns. Il pli nov exempel per la voluntad da cooperar èn las stentas per in corp da pumpiers comunabel per l'entira vallada. Para ch'il «numnader comunabel» per ina collavuraziun è là, nua ch'i dat ina grondezza comunabla d'identificaziun e quella sa cloma Calanca. Ed uschia èsi er imaginabel ch'in abitant da la fracziun Braggio u Cauco pudess tutavia sa sentir bain en ina vischnanca cun il simbol d'identitad Calanca.

Cun 850 abitants cuntanschess la Val Calanca stgars il dumber d'abitants da Grono. Il potenzial per tscherner in'autorità communalà iniziativa e cumpetenta fiss pli probabel pli grond che per ovg vischnancas ch'èn associadas il medem temp cun tuttina bleras corporaziuns da vischnancas.

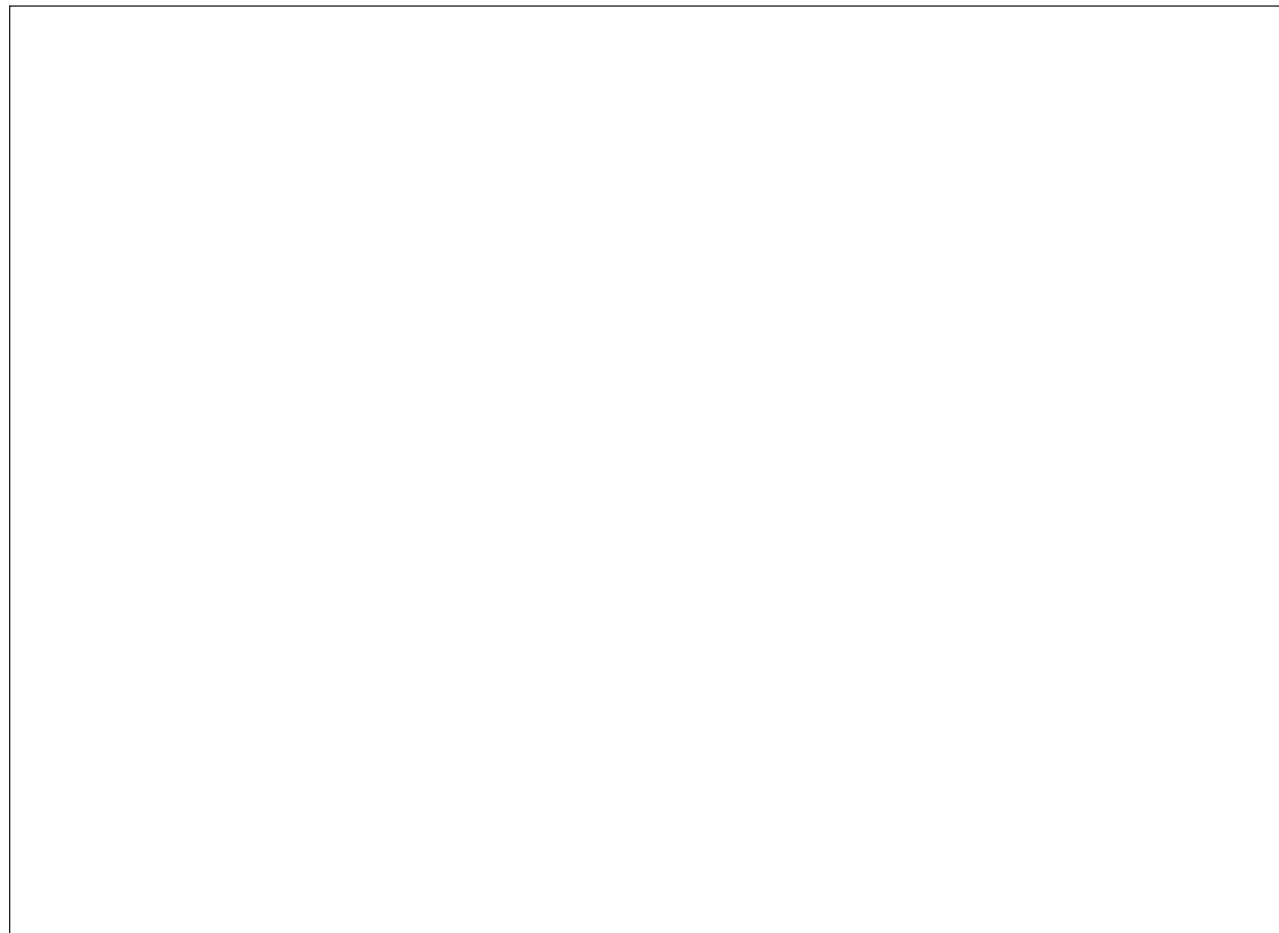
Per il tema d'ina fusiun da vischnancas en Val Calanca na mancan anc adina betg ils arguments ed ils motifs. Perquai na fai betg surstar, sch'ina vischnanca Calanca (ultra da duas ulteriuras vischnancas en Mesauc) ha furmà ina visiun a chaschun dal giubileum da 25 onns da l'organisaziun regiunala ORMO ils 16-10-1999.

5. Co statti en Lumnezia?

En Lumnezia èsi stà quiet concernent questa tematica dapi la fusiun da las vischnancas da Uors e Peiden ad Uors-Peiden l'onn 1963. Mo en questa vallada ha la collavuraziun intercomunala cuntanschi in stadi extraordinariamain aut. Spezialmain intensiva è questa cooperaziun tranter las vischnancas da Cumbel e Murissen, Degen e Vignogn e tranter las vischnancas da Lumnezia sut Camuns, Surcasti, Tersnaus ed Uors-Peiden. Fitg avanzada è er la collavuraziun sin il sectur da scola. Davent da l'onn da scola 2000/2001 succeda in prim pass per ina reuniun da la scola reala e secundara sut in medem tetg a Vella. In ulteriur instrument da la collavuraziun intercomunala ha gudagnà qua – sco er en autras valladas – pli e pli gronda muntada, numnadamain la conferenza dals presidents communalas ch'è qua identica cun il cussegl circuital. En quest gremi èn actualmain dumondas da cooperaziun sin la glista da tractandas ed er davart il tema da fusiuns da vischnancas na vegnan betg fatgas grondas istorgias.

Las quatter vischnancas Camuns (61 abitants), Surcasti (81 abitants), Tersnaus (86 abitants) sco er Uors-Peiden (92 abitants) collavuran dapi decennis fitg intensiv. Ellas furman in consorzio da scola ed ina plaiv. Ellas cooperesch sin il sectur da l'allontanament da las auas persas e dal provediment d'aua. Er las activitads en las uniuns (uniun da tir, chor maschadà e societad da musica) succedan comunablamain.

In basegn da cumpensaziun considerabel sin il sectur da l'infrastructura (sanaziun dal stabiliment da scola, amplificaziun dal provediment d'aua e la

Valladas cun blers vitgs pitschens èn adattadas per eventualas fusiuns.

FOTOS LO

construcziun da la serenera) han sfurzà las vischnancas da trair a niz a moda maximala l'agid finanziar a sazez e da gular la grevizza fiscalà ineguala da fin uss. En questa situaziun han ils responsabels da las quatter vischnancas er concludì da reflectar comunablamain davart il futur da lur vischnanca.

6. Las vischnancas en Surses vegnan pli datiers ina a l'autra

L'entschatta dals onns settanta ha in studi da la SPT procurà per ina discussiun animada en la val. L'autur è s'occupà en quella detagliadamain cun la pussaivladad da collir tut las vischnancas ad ina suletta vischnanca da vallada. Effectivamain n'hai betg dà ina fusiun da la vallada, dentant ina collavuraziun fitg intensiva sin il stgalim dal circuit che ha ademplì oravant tut incumbensas surcommunalas sin il sectur da la scola e da la tgira da malsaus sco er dals ospitals. In ulteriur mussament per la cooperaziun stretga da las vischnancas è stada la fundaziun da l'uniun turistica Surses l'onn 1998, da la quala tut las vischnancas fan part cun excepziun da Beiva.

Surses n'è dentant er betg s'opponi a la pussaivladad da fusiuns da vischnancas. Cun la reuniun da las vischnancas da Tinizong e Rona l'onn 1998 sco er cun quella da la vischnanca Riom-Par-

sonz (1978) ha la vallada reanimà e schlucà la discussiun da fusiun en noss chantun. In spiert iniziativa ha er pussibilità dad ir novas vias sin il sectur administrativ.

La voluntad per l'agid a sazez ha er laschè prender las trais vischnancas da Sour, Mulegns e Murmarera novas vias da collavuraziun. In edifi comunabel a Sour garantescha il provediment dals trais vitgs cun la posta, stizun e banca. En quest è er integrà la chanzlia comunabla e l'uffizi dal register funsil Surgôt. La chanzlista comunabla procura parallelamain per las fatschentas administrativas da las trais vischnancas autonomas. Malgrà la collavuraziun efficacia sin numerus secturs e las distanzas curtas furman ils differents pes da taglia da 50, 80 e 130 pertschient da la taglia chantunala sempli in impediment considerabel per ina fusiun da vischnancas per propi. Damai che tut las trais vischnancas ensemen dumbran dentant be 188 abitants dastgass in proxim pass cumpigliar pli probabel l'entir territori da Surgôt cun Beiva.

Las vischnancas da Surses na disponan betg mo d'ina gronda experientscha sin il sectur da la collavuraziun. Ellas sa chattan er finanziarain anc en ina posiziun da fermezza. Las provocaziuns en connex cun la liberalisaziun dal martgà d'electricità e la segirezza da la

funtauna principala d'acquist, il turissem, dastgass avair per consequenza che las vischnancas vegnan a cooperar anc pli stretg en il futur.

7. Auta densità da vischnancas enturn la Viamala

La regiun che sa cumpona da la Mantogna, da la Tumleasta e da Valragn dumbra bun 12 000 abitants che sa repartan sin 42 vischnancas. Da quellas dumbran 14 main che 100 abitants. Qua datti senza dubi numerus scenaris da fusiun. En Tumleasta hai dà ina giada la discussiun per ina coaliziun da las vischnancas dador sin la spunda (Veulden, Sched e Tràn). Tar ina sondascha precauta per ina fusiun da Roten e Praval è vegnida integrada la Tumleasta sco unitad en la discussiun. Ina colliaziun da vischnancas en Val Schons u en Valragn gidass plinavant ad avischinar la forza finanziaria fitg differenta entaifer la regiun.

Val Schons u Muntogna da Schons?

En la discussiun davart scenaris da fusiuns pussaivlas pon er concurrenzar differents stgalims da fusiun. Quai sa mussa per exempel en Val Schons. Qua furman las tschintg vischnancas en la Muntogna da Schons cun lur 388 abitants ina atgna «communitad da

destin». Tras la corporaziun d'alp e da guaud «Bergschaft Schams», la corporaziun d'energia e tras auters consorzis èn questas vischnancas colliadas fitg stretg cun las ulteriuras vischnancas circuitalas.

8. En il Partenz:

St. Antönien ed auters scenaris

L'onn 1978 èn s'unidas las vischnancas da St. Antönien-Castels e St. Antönien-Rüti a la vischnanca St. Antönien. La vischnanca St. Antönien-Ascharina en la medema vallada n'ha betg pudì sa decider per ina fusiun. Il scenari è dentant anc adina actual en vista a l'aut grad d'infrastructura comunabla. Las duas vischnancas dumbran ensemen 375 abitants. Ellas han ina scola comunabla, ina baselgia, in santeri ed in corp da pumpiers. Ellas sa participesch comunablamain a la corporaziun d'energia, a l'uniun da traffic sco er al revier forestal.

En il Partenz èn imaginabels dentant er anc ulteriurs scenaris che s'orientesch per la gronda part tenor ils cunfins actuals dal circuit. In scenari da questa paletta cumpiglia per exempel St. Antönien, St. Antönien-Ascharina e Luzein. Gist pliras variantas datti en la part davant dal Partenz.

9. Dunsainas d'ulteriurs scenaris en discussiun

Ils scenaris descritti fin uss en quest chapitel cumpiglian senza excepziun entiras valladas cun mingamai ina rait spessa da relaziuns tranter las vischnancas pertugadas.

Ils exempels che na correspundan betg ad in stgalim da prioritad pudessan vegnir cumplettads cun dunsainas d'ulteriurs scenaris sumegliants. Imaginaziuns ed ideas davart furmas futuras da cooperaziun u da fusiun datti er en Val d'Alvra ed en Scanvetg.

L'occupaziun cun il futur e da la finanziaziun da las incumbensas regiunales en l'Engiadina bassa han er tematizà la dumonda da fusiuns da vischnancas en questa regiun. Las vischnancas da la Plaiv en l'Engiadina'ota han intensivà fitg ferm lur collavuraziun sut quest num comunabel. Ulteriurs scenaris da fusiun pertugan las ulteriuras regiuns da noss chantun betg menziunadas, uschia er en autras valladas da la Surselva u da la Val dal Rain.

Pertge betg er fusiuns da vischnancas pli grondas?

En la discussiun davart ina referma da vischnancas vegn mess per regla l'accent sin la fusiun resp. l'incorporaziun da vischnancas pli pitschnas. L'augment da l'effizienz e da l'effect da raziunalisaziun dastgass dentant esser cleramain pli grond tar ina fusiun d'ina vallada, mo er da duas vischnancas pli grondas. Exempels persuerter fissan ils scenaris menziunads en l'aggiunta D3 Tardis, D27 Panaduz-Razén, D30 Arena Alva u D37 Cadi-Sutsassiala.

Fusiuns madiras n'impedeschan betg soluziuns pli progressivas

Bleras giadas vegn spustada la discussiun per fusiunar duas vischnancas cun la remartga ch'in tal agir suspendia eventualas soluziuns pli progressivas. Damai ch'il Grischun vegn a dumbrar l'onn 2010 pli probabel anc adina pli che 70 vischnancas na duessan betg vegnir retardadas fusiuns madiras e cunvegnetas da dus partenaris voluntaris. Dals sequents scenaris pitschens è gia vegni discurti en la publicità: Cama-Leggia-Verdabbio, Clugén-Andeer, Calantgij e Famera evtl. cun Avras, Trimmis-Says, St. Antönien-St. Antönien-Ascharina, Sour-Mulegns-Murmarera, Castasegna-Bondo, Riein-Sevgein, Ruschein-Ladir, Andia-Vuor, Trun-Schlans.

Or dal rapport da l'inspectorat chantunal da vischnancas davart la referma da las vischnancas grischunas.

Continuaziun suonda

En discussiuns davart scenaris da fusiuns pussaivlas stat er la Val Schons u Muntogna da Schons.